

SÛRE VE AYETLER ARASINDA "TEFÂDUL" MESELESİYLE İLGİLİ YAKLAŞIMLARIN KRİTİĞİ

Bayram KANARYA

Öz

Bazı sûre ve ayetlerin diğerlerinden üstün olup olmadığı ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler, referanslarını bazı ayetler, çoğunlukla da hadislerden almaktadır. Kimi alimler, sûre ve ayetler arasında tefâdulü savunurlarken, bazıları ise bunu kabul etmemişlerdir. Konu ile ilgili hadislerin işaret ettiği sûre ve ayetleri tefâdul açısından mükâyese etmek yerine, bunlar üzerinde derinlikli tedebbür etmek daha isabetli görünmektedir. Zira bu yaklaşım, Kur'an okumayı belli sûre ve ayetlerin okunmasına indirgemek gibi bir sonuca götürmektedir. Bu da sahîh Kur'an anlayışının parçacı ve literal okumaya evrilmesi riskini beraberinde getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Sûre, Ayet, Tefâdul, Hadis.

CRITIQUE OF APPROACHES TO BETWEEN SURAHS AND VERSES"SUPERIORITY/TEFÂDUL" ISSUE

Abstract

Different opinions have been suggested by scholars about whether there are some superior Quranic surahs and the verses to the others. These opinions mainly based on some verses and mostly hadiths. While some scholars accept the superiority of some Quranic passages to the rest, some other deny this approach, however, it's safe to consider related authentic narratives deeply which indicate some particular surahs and verses. To understand the matter, it must first be situated in this context. Otherwise there will be a risk leading to a literal and reductionist mentality

Keywords: Quran, Sûrah, Verse, Superiority (Tefâdul), Hadith.

Giriş

Kur'an, Hz. Peygamber'e (sav) belli aralıklarla ve uzun sayılabilecek bir zaman periyodu içerisinde nâzil olmuştur. Vahyin topluca değil parça parça nâzil olması, muhatapların tutum, düşünce ve davranışlarının Kur'an ile evirilmesine zemin hazırlamıştır.

Allah, indirdiği vahyi vâkıa veya olguyu dikkate alarak ya tashîh veya teyid ederek inzâl etmiştir. İnsanlığın gelişim evreleri, sosyal, ilmî, hukukî ve sanatsal açıdan sürekli bir değişim ve dönüşüm halinde olmuştur. Allah da indirdiği vahyi, insanların içerisinde buldukları ferdî ve toplumsal hayatın gerçeklerini dikkate alarak inzâl etmiş, böylelikle vahyin inişi ile vâkıa arasında bir paralellik söz konusu olmuştur. Bu nedenle, Kelâm-ı

ilahinin farklı form ve suretlerle nâzil olması -hem geçmiş ümmetleri hem de Hz. Peygamber'in (sav) ümmetini merkeze alarak değerlendirdiğimizde- normal karşılanması gereken bir durumdur. Tersine olması durumunda insanlık sosyolojisine muvafık olmayan bir durumdan bahsetmek gerekecektir. Binâenaleyh Allah'ın dönemselsel olarak gönderdiği peygamberler ve onlarla birlikte gönderdiği vahyin farklı aşamaları söz konusudur. Konuşan Allah'tır. Lakin bu tekellümün farklı yansımaları olmuştur. Bu, bazı kelimelerin diğerlerinden daha üstün olduğu şeklinde algılanmaktan öte, insanı muhatap kabul eden ve onların kabiliyetlerini dikkate alan bir tekellümdür. Mütakellim olan Allah'ın tarihsel çizgi içerisinde bütün insanlarla aynı kelime ve mesajlarla konuşması herhalde hikmet-i ilahiyeye münasip düşmezdi.

Kur'an'ın bütünüyle ilgili rivayetleri anlamak ve yorumlamak, tek tek bazı sûrelerin fazileti ile ilgili nakledilen rivayetleri anlamaktan daha kolaydır. Zira Kur'an bir kitaptır ve nâzil olan vahyin bütününe içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle sûreler arasında olduğu gibi bir tercih işlemine gidilmeksizin, doğrudan Kur'an'ın bütününe yönelik olan sahîh rivayetler, anlaşılma açısından daha kolaydır. Lâkin sûreler arasındaki fâdil-mefdûl, râcih-mercûh veya kısaca efdaliyet problemi, söz konusu diğer rivayetler kadar kolay anlaşılacak bir durum değildir. Çünkü burada karşımıza iki problem çıkmaktadır: Bunlardan birincisi, bu rivayetlerin subûtu problemidir. İkincisi, bu rivayetlerden sahîh olanını akla yaklaştırma, anlama ve yorumlama problemidir.

Sahabîlerin gerek Hz. Peygamberle sürekli görüşmemeleri, okuma-yazma bilenlerin sayısının az olması, yazılı bir Kur'an metninin herkeste bulunmasının imkânsızlığı gibi nedenler; gerekse eski din ve kültürlerini terk edip yeni müslüman olan bir toplumda inanca dair bazı hususların pekiştirilmesi ve herkesin inen vahyin bütününe okuma ve anlama imkânına sahip olamaması gibi faktörler, genel manada Fedâilu'l-Kur'an ile ilgili hadislerin sebab-i vurûdunu teşkil etmiş olabilir.

Tarihi seyir içerisinde insan, toplum ve şartları dikkate alarak nâzil olan vahyin tabiatı ile ilgili tartışmaların yaşandığını görmekteyiz. Referanslarını bazı ayet ve rivayetlerden alan bu tartışmanın temel sorusu, vahyin pasajları arasında bir üstünlük (tefâdul) bulunup bulunmadığı ile söz konusu ayet ve hadislerin nasıl anlaşılması ve yorumlanması gerektiği noktasında temerküz etmiştir. Vahyin tabiatında dolayısıyla Allah'ın kelâm sıfatında bir tecezzîye yol açabileceği endişesinden hareketle kimi alimler tefâdulü reddederlerken, naklî ve aklî bazı delillerden hareketle sûre ve ayetler arasında bir tefâvüt olabileceğini savunanlar da olmuştur.

1. Tefâdul ile İlgili Görüşler

Bu kısımda, Fedâilu'l-Kur'an ile ilgili nakledilen rivayetler hakkında görüş bildiren bazı alimlerin, Kur'an'da bulunan sûre ve ayetler arasında bir üstünlüğün olup olmadığı ile ilgili tartışmalarına yer vereceğiz.

Fazilet, mükâfatın büyüklüğü, sevabın çok olması ve noksanlığın zıddı demektir.¹ Tefâdul veya mufâdele ise, bir şeyin bir şeye üstün gelmesi manasına gelmektedir.² Alimler özellikle de usûl bilginleri arasında, Kur'an'ın özelde de sûrelerin fazileti ile ilgili mervî hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği ve ilahi kelamın tabiatı itibarı ile birbirinden ayırt edilip edilemeyeceği konusu tartışılmıştır. Öyleki Zerkeşî (ö.794/1391) ve Suyûtî (ö.911/1505) gibi bazı alimler eserlerinde, "*Kur'an Ayetlerinden Bazısının Diğerinden Üstünlüğü Söz Konusu mudur?*" adında müstakil bölümler açmışlardır.³

Öncelikle şunu ifade edelim ki, Fedâilu'l-Kur'an bölümlerinin olduğu hadis kaynaklarında, bazı sûrelerin isimleri zikredilmek sûretiyle, bu sûreleri okumanın daha faziletli olduğu belirtilmiştir. Konu daha çok kalamî bir niteliğe sahip olmakla beraber, rivayetlerin okuyanda oluşturduğu algı, doğal olarak şöyle bir soruyu gündeme getirmektedir: Sûre ve ayetlerin bir kısmı, diğerlerinden daha faziletli midir?

Bu sorunun cevabı ile ilgili ileri sürülen deliller ve açıklamalara geçmeden önce sûre ve ayetler arasında bir üstünlüğün olup olmayacağına ilişkin tartışmaların arka planına dair bazı bilgiler vermek yerinde olacaktır. İbn Teymiyye (ö.728/1327), tefâdulü'l-Kur'an ile ilgili tartışmaların tarihi arka planı ile ilgili olarak bazı bilgilere yer vermiştir. Ona göre Kur'an'ın sûreleri arasında üstünlük olduğu fikri, hicri ikinci yüzyıldan sonra Cehmiyye'nin halku'l-Kur'an görüşlerini aktarmalarıyla meşhur olmuştur. Bu da halku'l-Kur'an fikrinin yoğun olarak yaşandığı döneme denk gelmektedir. Halku'l-Kuran'ı savunanların getirdikleri en önemli delillerden biri Fedâilu'l-Kur'an rivayetleridir. Onlara göre sûreler arasında bir derece farklılığının olması, Allah'ın kelamının muhdes olacağı manasına gelecektir. Zira tefâdul, ancak muhdes olan şeylerde olabilir.⁴ Bu sebepten olsa gerek, İbn Kuteybe (ö.276/889), bazı kimselerin Kur'an'ın kalbinin Yâsîn ve zirvesinin Bakara sûresi olduğunu içeren hadisleri ileri sürerek Kur'an'ın mahlûk olduğunu savunanlara karşı çıkmakta ve şöyle demektedir: "Bunları ileri sürenler, kelâm ve kıyâs ehli olanlardır. Oysaki Kur'an'ın bir cismi ve hududu yoktur. Rivayetlerde geçen Bakara'nın zirve olması (sinâm) devenin hörgücününün yüksekliğine; Kur'an'ın kalbinin Yâsîn olması ise, bedende bir kalbin bulunmasına benzetilmiştir..."⁵

Hadis musanniflerinin önemli bir kısmının "Fedâilu'l-Kur'an" ismiyle bir başlık açmış olmalarının arkasında yatan muhtemel sebeplerden biri, yukarıda ifade edilen Halku'l-Kur'an olayı olmalıdır. Zira İslam kültür akışını derinden etkileyen bu olay, meşhur hadis musanniflerinin de yaşadıkları hicri III. asra tekâbül etmektedir. Mihne ve Halku'l-Kur'an fitnesi, Mu'tasım (218-228/833-842) ve Vâsık (228-233/842-847) dönemlerinde ciddi bir baskı aracı olarak devreye sokulmuştur. Bazı Abbasi halifeleri ve Halku'l-Kur'an'ı savunan Mu'tezile uleması marifetiyle siyasî ve fikrî muhaliflere karşı

¹ Muhammed b. Ebîbekr b. Abdilkadir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, thk. Mahmud Hatir, Mektebetu Lübnan, Beyrut 1995, s. 517.

² Cemaluddin Muhammed (İbn Manzûr), *Lisânu'l-Arab*, Daru'l-Meârif, Kahire 1119, V/3428.

³ Bedruddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân Fî Ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Mektebetu Dari't-Turas, 1984, s. 438- 448; Celaluddin Abdurrahman b. Ebîbekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, thk. Fevvaz Ahmed, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 2012, s. 156-160.

⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, Vizaretu's-Şuuni'l-İslamiyye, Medine 2004, VII/ 53.

⁵ İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut tsz., s. 174.

uygulama sahasına konulan bu süreç,⁶ kuvvetle muhtemel hadis musanniflerinin, Kur'an'ın mahlûk olmadığını ifade etmek üzere bir reaksiyon olarak Fedâilu'l-Kur'an adı ile bir bölüm açmalarında etkili olmuştur. Binâenaleyh hadis musanniflerine göre Fedâilu'l-Kur'an'a dair rivayetler, Mu'tezile'nin iddia ettiği aksine Allah'ın kelâm sıfatına bir halel getirmediği gibi Kur'an'ın mahlûkiyetine bir delil de teşkil etmez.

Sûre ve ayetler arasında tefâdul olup olamayacağı konusuna müfessirler genellikle, *مَا نَنْسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (Biz herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek) yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?)⁷ ayetini tefsir ederken temas etmişlerdir. Ayette geçen "Daha hayırlısı" ifadesi, böyle bir tartışmanın kaynağını oluşturmuştur. Önce nâzil olmuş olan ayetlerle (mensûh), sonradan hükmü ortadan kaldıran bu ayetlerden (nâsîh), ikincisinin yani nâsîh olanının, daha hayırlı olduğu ifade edilmiş ve böylece vahyin bazı kısımları arasında bir üstünlük olduğu düşünülmüştür. Muhaddisler bu konuyu, bazı sûre ve ayetlerin üstün olduğunu bildiren rivayetleri aktarırlarken tartışmışlar, fakîhler ise konuyu nesh kavramını değerlendirdikleri fıkıh usûlu kitaplarında ele almışlardır.⁸

Konu ile ilgili görüş serdedenlere bakıldığında alimler arasında farklı bakış açılarının olduğunu görmekteyiz. Kimi alimlere göre Kur'an'da sûre ve ayetler arasında bir üstünlük mevzu bahis değilken, kimilerine göre ise böyle bir derecelendirme yapmak gereklidir.

1.1. Tefâdulü Kabul Etmeyenlerin Delilleri

Kur'an pasajları arasında bir üstünlüğün olmadığı yönünde görüş belirten alimlerin çıkış noktası kelâmî bir tartışmaya dayanmaktadır. Tartışmanın merkezinde ise, tefâdulün kabul edilmesi durumunda, Allah'ın kelâm sıfatında bir tecezzînin olacağı düşüncesi yatmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre kelâm sıfatı birdir. Dolayısıyla inzâl edilen herhangi bir sûre ve ayetin diğerinden üstün olmaması, başka ifade ile bütün sûre ve ayetlerin fazilet bakımından eşit olması gerekir.

Kur'an'ın sûre ve ayetleri arasında bir üstünlüğün olmaması gerektiğini savunanlar şu delilleri ileri sürmüşlerdir:

1- Tafdîlin olduğu yerde mufaddal aleyhin noksanlığı söz konusu olacaktır. Bazı hadislerde geçen ism-i tafdîl ifadeleri ise (اعظم سورة في القرآن)⁹ okunan Kur'an'ın sevap açısından fazla olması manasındadır. Yoksa zatında herhangi bir ayetin diğer ayetlerden

⁶ H. Musa Bağcı, *Hadis Tarihi İlk Üç Asır*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009, s. 209-210.

⁷ Bakara, 2/106.

⁸ Abdusselâm b. Salih b. Süleyman el-Carullah, *Fedâilu'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru't-Tedemmuriyye, Riyad 2008, s. 389. (Tefâdulü kabul edenlerin ve reddedenlerin delilleri bu eserde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.); Ayrıca bkz. Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, thk. Ebu'l-Vefa el-Efgânî, Daru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, II/62.

⁹ Buhârî, 66 Fedâilu'l-Kur'an 9, VI/103-104; 65 Tefsîru'l-Kur'an 1, VI/146; 8 Ebû Davud 15, Kitâbu'l-Vitr, II/150; 33 İbn Mâce 52, Kitâbu'l-Edeb 52, II/1244; Darimî, 23 Fedâilu'l-Kur'an 12, II/718; Nesâî, 47 Fedâilu'l-Kur'an 16, VII/255.

üstün olması manasında değildir. Sufyan b. Uyeyne (ö.198/813), İmam Mâlik'in talebesi Yahya b. Yahya el-Leysî (ö.234/848), Ebû Hâtim (ö.277/890), müfessir İbn Cerir et-Taberî (ö.310/922), İmâm Eş'ari (ö.320/942), Kâdî Ebubekir el-Bâkılânî (ö.403/1012) ve İbn Abdilberr (ö.463/1070) sûre veya ayetlerin bir kısmının diğerinden üstün olmadığını, fazilet ve şeref itibarı ile birinin diğerine üstün kılacak bir meziyetinin bulunmadığını kabul etmişlerdir. Bu görüşü şöyle açıklamak mümkündür: Bir yerde fâdıl varsa karşısında mefdûl vardır. Oysaki kelâm-ı ezeli olan Kur'an-ı Kerim için böyle bir ayırma gitmek, bizi ayetlerden bir kısmının kıymetinin diğerinden daha düşük olduğu düşüncesine götürecektir. Bu da Allah'ın kelâm sıfatı için bir inkisâm olduğu manasına yol açabilecektir. Çünkü üstün kabul edilen de edilmeyen de netice itibarı ile Allah'ın kelimasıdır. Ayrıca bu görüşte olanlara göre ayet ve hadislerde geçen "اعظم" ve "افضل" ifadeleri hakikatte birinin üstünlüğüne vurgu yapmaktan öte, Kur'an'ın azametini ve uluvv-i kadrine râcidir. Bu görüşü savunanlara göre şu ayetlerdeki ism-i tafidiller de bunu açıklar mahiyettedir: "Önce yaratan, ölümden sonra tekrar dirilten O'dur. Bu, O'nun için *daha kolaydır*. (وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ)"¹⁰ ayetinde geçen "أَهْوَنُ" "heyvin" (kolay) manasındadır ve "...Sizi, topraktan yarattığında da ve analarınızın karnında ceninler iken de, *en iyi bilendir* (هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ)"¹¹ ayetinde geçen "أَعْلَمُ" ifadesi "alîm" manasındadır.¹²

2- Kur'an, bir bütün olarak Allah tarafından inzâl edildiğinden bir bölümünün diğerine üstünlüğü söz konusu olamaz. Ayetler arasında bir derecelendirmenin olabileceğine delil olarak getirilen "*Biz herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek) yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz...*"¹³ ayetinde geçen نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا ifadesi, başka bir ayetin nâzil olmasına işaret etmektedir. Ayrıca bu görüşü kabul edenlere göre ayette hazf ve takdir mevcuttur. Yani "Bir ayeti kaldırma ve unutturma" demek, "hükmünü kaldırmak" veya "hükmünü unutturmak", demektir. Yoksa sonra inen ve nâsîh olan ayetin, mensûh olandan üstün olacağı manasında değildir.¹⁴ Müfessir İbn Cerîr (ö.310/922) de yukarıdaki ayeti tefsir ederken نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا ifadesi ile ilgili şöyle demektedir "Kur'an'ın bir bölümünün diğerinden daha hayırlı olması uygun değildir. Çünkü hepsi Kelamullah'tır. Allah'ın sıfatlarından bazıları, diğer sıfatlardan daha hayırlı veya daha faziletli olamaz."¹⁵ Zira Kur'an, Kelamullah'tır. Kelam da Allah'ın bir sıfatıdır. Sıfatlar arasında tefâdul olamaz.¹⁶

3-Bakara sûresindeki "*Herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya unutturursak, onun yerine daha hayırlısını veya onun benzerini getiririz...*"¹⁷ ayetinde geçen نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا ifadesini Kur'an'ın mahlûkiyetine hamletmiş olan Mu'tezile'ye göre,

¹⁰ Rûm, 30/ 27.

¹¹ Necm, 53/32.

¹² Zerkeşî, a.g.e., s. 438; Suyûtî, a.g.e., s. 156; Ebu'l-Abbas Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî, *Fedâilü'l-Kur'an*, thk. Ahmed b. Faris es-Selûm, Daru İbn Hazm, Beyrut 2006, s. 20; Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 440.

¹³ Bakara, 2/106.

¹⁴ el-Müstağfirî, a.g.e., (muhakkikin mukaddimesi), s. 17-28.

¹⁵ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kuran*, thk. Ahmed Muhammed Şakir ve Mahmud Muhammed Şakir, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire 2000, II/483.

¹⁶ el-Müstağfirî, a.g.e., s. 17-28; Ayrıca bkz. Zerkeşî, a.g.e., I/437-442; Suyûtî, a.g.e., 157.

¹⁷ Bakara, 2/106.

Kur'an Kelamullah'tır ve kelâm, aynı zamanda Allah'ın sıfatlarındandır. Allah'ın bazı sıfatlarının, diğer bazısından üstün olması ise düşünülemez. Zira Allah'ın bütün sıfat ve isimleri nihayetsiz bir kemâle sahiptir. Bu nedenle sıfatlar arasında bir ayrıma gidilemeyeceği gibi aynı sıfat içinde farklı bir derecelendirme de olamaz. Kur'an'dan bazı sûrelerin diğerlerinden üstün olduğunu söylemek, diğer kısmının aynı üstünlüğe sahip olmadığı manasına gelir ki, bu da noksanlığın bu sûrelerdeki varlığına zemin hazırlanması anlamına gelmektedir.¹⁸ Bu görüşe, sûreler arasındaki faziletin olabilirliliğini savunanlar tarafından şöyle cevap verilmiştir: Mufâdelet, mahlûk olanlar arasında söz konusudur ve bu mufâdelet varlıklar arasında herhangi bir tenâkuse/eksikliğe de sebebiyet vermemektedir. Söz gelimi peygamberler arasında derece farklılığı müsellemdir. Hz. Peygamber (sav), bütün peygamberlerden daha üstündür. Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstün olması, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın noksan olduğu anlamına gelmez. Aynı şekilde bazı rivayetlere müsteniden Hz. Ebubekir'in, Hz. Ömer'den daha üstün olması, Hz. Ömer'in kadrinde herhangi bir noksanlık oluşturmaz. Mahlûk ve muhdes olan varlıklarda böyle bir mufâdelet diğerinin noksanlığını oluşturmazken, nihayetsiz cemel ve kemal sahibi olan Allah'ın isim ve sıfatlarında derece farklılığının olması, evleviyetle bir noksanlık teşkil etmemelidir. Buradan hareketle bazı sûre ve ayetlerin faziletlerinin bildirilmesi, bunların dışında kalanların faziletinde bir eksikliğe mahal vermez.¹⁹

4- Bazı alimlerin, İhlâs sûresinin Kur'an'ın üçte birine denk olmasını, hâsıl olan ecir ve sevap açısından değerlendirmelerine de itiraz edilmiştir. Çünkü başka bir rivayette bu mananın anlaşılmasını zorlaştıracak bir durum vardır. Mesela "Kim Allah'ın kitabından bir harf okursa ona bir sevap vardır. Bir sevap ise on katı ile verilir"²⁰ ile "Kim Allah'ın kitabından bir harf okursa, onun için bir sevap vardır. Her sevap da on misli kadar artar. 'Elif-lâm-mîm' bir harftir, demiyorum; 'elif' bir harf, 'lâm' bir harf, 'mîm' de bir harftir,"²¹ rivayetleri, herhangi bir tahsis yapmaksızın Kur'an'dan okunan bütün harfler için on sevap verileceğini bildirmektedir. Buna göre harfler arasında, dolayısıyla sûre ve ayetler arasında bir üstünlükten bahsetmek zordur.²²

Zerkeşî (ö.794/1391), İmam Mâlik'in (ö.179/795) de sûre ve ayetler arasında tefâdulü kabul etmediğini belirtmektedir. İmam Mâlik'te bazı sûrelerin süreli tekrar edilerek okunması, rivayetlerde zikri geçmeyen diğer sûrelerin okunmama veya az okunmasına yol açacağı endişesi hâkimdir.²³ Bazılarına göre ise, İmam Mâlik'in bu düşüncesi, aslında sûre ve ayetlerin birbirine üstün olabileceği düşüncesine karşı bir çıkış değildir. Ancak o, mushaf sıralamasına göre okunan Kur'an'ın bazı sûrelerinin, faziletine

¹⁸ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 403; Mu'tezile'nin halku'l-Kur'an görüşü için bkz. Recep Ardoğan, "Mu'tezile'nin Halku'l-Kur'an Fikrinin Eş'ariyye-Maturidiyye Kelamına Nüfuzu: Kelâm-ıNefsî Kavramlaştırması" Usûl: İslam Araştırmaları, 2011, sayı:15, s. 133-140; Kemal Işık, *Mu'tezile'nin Doğuşu Ve Kelamî Görüşleri*, AÜİF Yay., Ankara 1967, s.67-68

¹⁹ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 404.

²⁰ Tirmizi, 42 Fedâilu'l-Kur'an 16, V/175.

²¹ Tirmizi, 42 Fedâilu'l-Kur'an 16, V/175.

²² İbn Teymiyye, a.g.e., s. 136.

²³ Zerkeşî, *el-Burhan Fî Ulûmi'l-Kur'an*, I/438; Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 398.

binâen fazlaca tekrar edilerek okunmasını kabul etmemiştir.²⁴ Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) de, Mâlik b. Enes ile aynı çizgidedir. Söz gelimi o, hatim esnasında İhlâs sûresinin üç defa okunmasını kabul etmemiştir.²⁵ Bazıları ise Mâlik'in bu görüşüne karşı çıkmış ve Buhari'nin rivayet ettiği bir hadisi delil getirmişlerdir. Hadis kısaca şöyledir: Ensardan bir adam, imamlık yaptığı Kuba mescidinde, İhlâs sûresini her rekâtta okuduktan sonra başka bir sûre daha okurdu. Durum Hz. Peygamber'e (sav) arz edilince sebebini sormuş, sahabî İhlâs sûresini sevdiği için tekrar ettiğini bildirince Hz. Peygamber ona "İhlâs sûresini sevmen, seni cennete sokacaktır," şeklinde cevap vermiştir. Bu hadis, sûrelerin tekrar edilmesinin Hz. Peygamber (sav) tarafından tasvip edildiği, sünnette var olan bu uygulamanın zannedildiği gibi bazı sûrelerin ihmaline yol açmadığı şeklinde yorumlanmıştır.²⁶

1.2. Tefâdulü Kabul Edenlerin Delilleri

Yukarıda belirttiğimiz gibi bazı alimler, sûre ve ayetler arasında bir üstünlüğün söz konusu olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre Kur'an'ın bölümleri arasında tefâdul olabileceğini kabul etmek, tefâdulü kabul etmeyenlerin tezlerini reddetmek manasına gelmemektedir. Tefâdul meselesine müsbet yaklaşanlara göre, sûre ve ayetler arasında bir üstünlüğün olmadığını kabul edenlerin kalkış noktaları ve değerlendirme biçimleri doğru değildir.

Kur'an'ın kendi içerisinde bir derecelendirmeye tabi tutulabileceğini savunanların delillerini şöyle sıralamak mümkündür:

1-Fedâilu'l-Kur'an ile ilgili hadislere bakarak, İshak b. Râheveyh (Râhûye) (ö.238/852), Kâdî Ebû Ya'lâ (ö.307/919), Ebu Abdillah el-Halîmî (ö.403/1012), Beyhakî (ö.458/1066), Ebu İshak eş-Şîrazî (ö.476/1083), Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî (ö.489/1095), Ebubekir b. el-Arabî (ö.543/1148), Gazzâlî (ö.505/1111), Kâdî İyaz (ö. 544/1149), İzzuddin b. Abdisselam (ö.660/1261), Kurtubî (ö.671/1272), Nevevî (ö. 676/1277)²⁷, Zerkeşî (ö.794/1391) ve Suyûtî (ö.911/1505) gibi alimler, sûre ve ayetler arasında derece farklılığı olduğunu kabul etmişlerdir. Bunlara göre Allah, Kur'an-ı Kerim'e diğer kelimelerde olmayan bir fazilet vermiştir. Sonra da kelamı içerisinde de bazılarını,

²⁴ Belki de İmam Mâlik, bu görüşlerinden dolayı Muvatta'nda Fedâilu'l-Kur'an kavramı yerine, Kitâbu'l-Kur'an kavramını kullanmış ve burada sadece Fetih, Mülk ve İhlâs sûresi ile ilgili birer hadisi kitabına almıştır. İmam Mâlik'in Fedâilu'l-Kur'an rivayetlerini aktardığı bölüme Kitâbu'l-Kur'an ismini vermesi, nazarları Kur'an'ın bütününe yöneltmek istediğinden kaynaklanmış olabilir. Zira Fedâilu'l-Kur'an kavramının özünde, bazı sûrelerin daha faziletli olduğu anlamı vardır ki İmam Mâlik böyle bir yaklaşıma sıcak bakmamıştır.

²⁵ Kurtubî, *et-Tizkâr Fî Efdali'l-Ezkâr*, Mektebetu Dâri'l-Beyân, Beyrut 1987, s.45; Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 392.

²⁶ Buhari, 10 Kitâbu'l-Ezân 106, I/155; Tirmizi, 42 Fedâilu'l-Kur'an 11, V/169; Darimî, 23 Fedâilu'l-Kur'an 24, II/729.

²⁷ Hz. Peygamber'in "Ya Ebu'l-Munzir, Allah'ın kitabından ezberlediğin en büyük ayet hangisidir?" sorusuna, Übeyy b. Kab'ın, "Âyetü'l-Kürsî" diye cevap verdiği, Hz Peygamber'in de Ubey b. Ka'b'ın sadrına vurarak "Vallahi ilim sana helal olsun Ya Ebu'l-Munzir" dediği bilgisi rivayetlerde bulunmaktadır. Nevevî, Bu hadisi şerh ederken, Kâdî İyaz'ın bunun, sûreler arasında derece üstünlüğünün olduğuna bir delil olarak ileri sürdüğünü belirtmiştir. Nevevî, devamında Ebu'l-Hasan el-Eş'ari, Ebubekir el-Bakillani, fukaha ve alimlerden bir cemaatin bu görüşü kabul etmediğini, bu hadiste geçen "اعظم" veya "افضل" ibarelerini "عظيم" ve "فاضل" şeklinde tevil ettiklerini bildirmiştir. Bkz. Nevevi, *Sahihi Muslim Bişerhi'n-Nevevî*, el-Matbaatu'l-Misriyye, Mısır 1929, VI/93.

bazılarından üstün kılmış, bir kısmına kat kat fazla sevap vermiştir. Bunlara göre tafdil Allah'ın sıfatları açısından değil, sûre ve ayetlerin içerdiği mana itibarı ile. Mesela Bakara sûresinde geçen "*İlahınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. O, Rahman'dır, Rahim'dir,*"²⁸ ayetinin mana itibarı ile "*O, (hayvanlardan) sekiz eşi de yaratandır: (Erkek ve dişi olarak) koyundan iki, keçiden de iki. Ey Muhammed! De ki: "Allah iki erkeği mi haram kıldı, yoksa iki dişiyi mi? Yoksa iki dişinin rahimlerinde bulunan (yavru)ları mı? Eğer doğru söyleyenler iseniz bana bilerek haber verin"*"²⁹ ayetinden üstün olduğu belirtilmiştir.³⁰

Gazzâlî, konuya *Cevahiru'l-Kur'an* isimli eserinde şu ifadelerle değinmektedir: "Sendeki basîret nuru, Âyetü'l-Kürsî ile Müdâyene ayetini; İhlâs sûresi ile Leheb sûresini birbirinden ayırt edebilmelidir. Sen Hz. Peygamber'i (sav) tasdik et. Kur'an, ona nâzil olmuş ve o " Yasîn sûresi, Kur'an'ın kalbidir", "Fâtiha, sûrelerin en faziletlisidir", "Âyetü'l-Kürsî, Kur'an ayetlerinin seyyididir" ve "İhlâs sûresi, Kur'an'ın üçte birine denktir," buyurmuştur.³¹

İzzuddin b. Abdisselam ise şunları kaydetmiştir: "Allah'ın zatından/nefsinden bahsettiği kelamı, başkasından bahsettiği kelamından hayırlıdır. İhlâs sûresi ile Leheb sûresi gibi."³²

Kurtûbî de aynı şekilde sûreler arasındaki efdaliyetin hak olduğunu bildirmiş ve "Sizin ilahınız tek bir ilahdır, O'ndan başka ilah yoktur, O, Rahman'dır, Rahîm'dir,"³³ gibi birçok ayette Allah'ın vahdaniyyet ve sıfatlarına delalet eden mananın, Leheb sûresinde olmadığını belirtmiştir.³⁴

2- Kelamullahın Allah'a nisbeti konusunda bir şüphe söz konusu değildir. Hakikatte her bir ayet Allah'ın kelimidir. Vahyin kaynağında bir şüphe bulunmamakla beraber, nâzil olan vahyin bölümleri arasında sevap açısından bir farklılık vardır. Bir başka deyişle, konu ile ilgili olan rivayetleri bir sûre veya ayetin diğerinden değer itibarıyla üstün olduğu manasında değerlendirmek yanlıştır.³⁵ Örneğin İbn Teymiyye'ye göre, İhlâs sûresinin Kur'an'ın üçte birine muadil olması, Fâtiha'dan üstün olduğu, ya da İhlâs sûresinin üç defa okunmasıyla Kur'an'ın hepsinin okunmuş olacağı anlamına gelmemektedir. İbn Teymiyye, selefın Kur'an okunduğunda İhlâs sûresinin birden fazla okunmasını kerih gördüklerini, bununla beraber İhlâs sûresinin tek başına üç veya daha fazla okunabileceğini ve bu şekilde İhlâs sûresini okuyana Kur'an'ın üçte birinin sevabının verileceğini belirtmektedir.³⁶

²⁸ Bakara, 2/163.

²⁹ En'am, 6/143.

³⁰ İbrahim Ali Seyyid Ali İsa, *Fedâilu Süveri'l-Kur'an'l-Kerim*, Daru's-Selam, Kahire 2001, s. 109.

³¹ Gazzalî, *Cevâhiru'l-Kur'an*, thk. Şeyh Muhammed Reşid Rıza el-Kebbanî, Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut 1990, s. 61.

³² Suyûtî, a.g.e., s. 156.

³³ Bakara, 2/63.

³⁴ Kurtubî, a.g.e., s. 46.

³⁵ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 427.

³⁶ İbn Teymiyye, a.g.e., s. 130-131.

3- Kimilerine göre ise sûre ve ayetler arasındaki üstünlük belağat itibarıyla. Bu görüşe göre bazı sûreler diğer sûrelerden; bazı ayetler de diğer ayetlerden daha belîğ ve fasîhtir.³⁷ Buna delil olarak da dönemin Araplarının, inen bazı sûrelere karşı hayranlıklarını ifade ederlerken, bazı sûre ve ayetlere karşı bu davranışı sergilememeleri ileri sürülmüştür. Ayrıca bu görüşe göre Kur'an'ın bütün ayetlerinin mu'ciz olması gerekmez. Çünkü tahaddî sûre ile olmuştur.³⁸

Tefâdulün sûrelerdeki belağat ve fesahat kabilinden olduğunu savunanların bu görüşü, kanaatimizce isabetli görünmemektedir. Çünkü Allah, tahaddî için (meydan okuma) bütün sûreleri işaret etmiş, herhangi bir sûre veya ayeti tahsis etmemiştir. Ayetlerde bu açık bir şekilde görülmektedir. Bakara ve Tûr sûresindeki ayetler şöyledir: "Eğer kulumuza indirdiğimiz hakkında bir şüphedeyseniz haydi onun benzeri bir sûre getirin,"³⁹ "Eğer doğru söyleyenler iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler."⁴⁰ Söz konusu ayetlerdeki ifadeler mutlak olduğundan bütün sûrelere şamildir. Bu sebeple tahaddî konusunda bütün sûreler eşittirler. Belağat ehli tarafından her bir ayet ve surenin, i'caza sahip olduğu ifade edilmiştir.⁴¹ Söz gelimi İhlâs sûresi ile Mesed sûresi arasında i'caz yarıştırmayı yapmak metodolojik olarak uygun görünmemektedir. Allah'ın vahdaniyeti, samediyeti ve muhdes hiç bir varlığa benzememesi konusunda İhlâs sûresi eşsiz bir güzelliğe sahipken; Allah'ın Rasulüne yakışsız ve edebe muğayir tahkirde bulunan ve bu konuda eşinden yardım alan Ebu Leheb ve benzerlerine beddua edilmesi noktasında Mesed sûresi, eşsiz bir i'caza sahiptir. Kanaatimizce bu anlamda her bir sûreyi içerdiği konu, siyâk-sibâk ve bağlamı ile birlikte değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Bu görüşü savunanlara göre bazı ayetler arasında belağat farklılığı olabilir. Oysa bu durumu kabul etmek, bazı ayetlerin belîğ olmadığı gibi yanlış bir sonuca bizi götürebilecektir. Sözün söylendiği makam önemlidir. Bir kimse, İhlâs sûresi, Leheb sûresinden daha belîğdir, dediği andan itibaren Allah kelâmı arasında bir yarış başlatmış olacaktır. Allah'ı zikretmekle Ebu Leheb arasında, tevhîd ile kafire yapılan beddua arasında bir kıyaslama yapmış olacaktır ki bu doğru değildir. Zerkeşî'nin de altını çizdiği gibi şöyle denilmesi daha makuldür: Leheb sûresi, zulüm ve küfürde ileri gidenler için beddua konusunda çok güzel bir örnek; İhlâs sûresi ise, Allah'ın vahdaniyetinden bahsetme konusunda benzeri olmayan bir sûredir. Öyleyse biri hüsrana bitişini ifade etmede en belîğ iken; diğeri de tevhîdi ifade etmede en belîğdir. Dolayısıyla biri diğerinden belağat açısından daha aşağıdadır, denilemez.⁴²

4- Tefâdulü savunanlara göre Allah'ın sıfatlarının birbirine üstün olup olamayacağı tartışmalıdır. Zira onlara göre rahmet ve gadap, Allah'ın iki sıfatı olmakla birlikte Allah "

³⁷ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 428.

³⁸ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 417.

³⁹ Bakara, 2/23.

⁴⁰ Tûr, 52/34.

⁴¹ Abdulkahir el-Cürçânî, *Delâilu'l-İcâz*, thk. Mahmut Muhammet Şakir, Mektebetu'l-Hancı, Kahire 1984, s. 385-400.

⁴² Zerkeşî, a.g.e., I/440.

"إن رحمتي سبقت غضبي"⁴³ yani "Rahmetim, gadabımı geçmiştir," buyurmuştur. Bu durumda Allah'ın bir sıfatı olan rahmet, diğer bir sıfatı olan gadabın önüne geçmiş bulunmaktadır. Vârid olan bazı hadislerdeki muhteva dikkate alındığında, Allah'ın bazı isimlerinin diğerlerinden üstün olduğunun anlaşılacağı da belirtilmiştir. Konu ile ilgili zikredilen rivayet şöyledir: Hz. Peygamber (sav), bir adamın "Ey Allahım, şahadet ederim ki, senden başka hiçbir ilah yoktur, ne doğmuş ne de doğurmuş olan, hiç bir dengi olmayan Samed'sin. Senin bu isimlerinle dua ediyorum," şeklinde seslendiğini duyunca "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu adam kendisiyle dua edildiğinde cevap verilen, talep edildiğinde talebi verilen, *Allah'ın en büyük ismi ile* dua etti,"⁴⁴ demiştir.⁴⁵

5- Ayetlerde geçen ism-i tafdüller de tefâdulü kabul edenler tarafından delil olarak ileri sürülmüştür. İbn Kesir, "Sözü dinleyip de onun *en güzeline* uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir..."⁴⁶ ayetinde geçen *فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ* "sözün en güzeline uyarlar" ifadesini şöyle yorumlamıştır: "Onlar, Kur'an'ı anlarlar ve içindekilerle amel ederler. Nitekim Allah Hz. Musa'ya hitaben de "Ve onun için o levhalarda her hususu yazdık, nasihat ve hükümlerin ayrıntılarına ait her şeyi (belirttik). Haydi bunlara sıkı sarıl, kavmine de emret, onlar da *en güzeline* sarılınsınlar..."⁴⁷ buyurmuştur. İbn Kesir'e göre özellikle bu son ayet, Tevrat'ta da hüsn ve ahsen kavramlarının olduğuna, bu anlamda semavî kitaplar arasında bir benzerlik bulunduğuna işaret etmektedir.⁴⁸

6- Ayet ve hadislerde geçen ve tafdüil ifade eden kelimelerin tafdüil/üstünlük bildirmediği, dolayısıyla sûre ve ayetler arasında bir üstünlüğün olmadığı şeklindeki iddia da tefâdulü kabul edenler tarafından eleştirilmiştir. Onlara göre durum eğer tefâdulü kabul etmeyenlerin dediği gibi olsaydı, o zaman rivayetlerde geçen Hz. Peygamber (sav), Ubey b. Ka'b'a "Kur'an'da en yüce ayet hangisidir?"⁴⁹ sorusu yerine, "Kur'an'da yüce ayet hangisidir?" sorusunu sormalıydı. Ancak soru bu şekilde sorulmamıştır. Ayrıca tefâdulü kabul edenlere göre, tafdüil ifade eden kelimeler eğer bir derecelendirme olmaksızın anlaşılırsa, hadislerde vârid olan İhlâs sûresinin Kur'an'ın üçte birine denk olduğu şeklindeki rivayetler nasıl anlaşılacaktır? Tefâdulü kabul edenlere göre, ayetlerde geçen "اعلم" ve "اهون" ifadelerini, "Allah, bazı şeyleri az bilir," veya "Birinci yaratılış daha zordu," şeklinde anlamak da doğru değildir.⁵⁰ Kanaatimizce burada göz ardı edilen husus şudur: Allah, insanlarla nefsî kelâmı ile konuşur, fakat insanların anlayabilecekleri, gündelik hayatta kullandıkları ve kendilerine yabancı olmayan kelimelerle bu konuşma

⁴³ Buhârî, 97 Tevhîd 22, VIII/176.

⁴⁴ Tirmizi, bu hadisin hasen-ğarîb olduğunu belirtmiştir. Hadisin başka bir tarifinde Şerîk'in rivayeti, Ebû İshak'tan, onun da Mâlik b. Miğvel'den aldığını, ancak bu zatın tedlîste bulunduğunu belirtmiştir. Bkz. Tirmizi, 45 Kitabu'd-De'avât 63 V/597; Ebu Davud, 8 Kitâbu'l-Vitr 23, II/167; V/516; Darimî, 23 Fedâilu'l-Kur'an 14, II/721.

⁴⁵ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 428.

⁴⁶ Zümer, 39/18.

⁴⁷ A'raf, 7/145; Konu ile başka bir ayet de şöyledir: "Size ansızın, farkına varmadan azap gelmeden önce Rabbinizden size indirilen *en güzel söze*, Kuran'a uyun." Zümer, 39/55.

⁴⁸ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, thk Komisyon, Muessesetu Kurtuba, Kahire 2000, VII/119; Ayrıca bkz. el-Mustağfirî, *Fedâilu'l-Kur'an*, (muhakkikin mukaddimesi), s. 17-28.

⁴⁹ Müslim, Salatu'l-Musafirîn ve Kasruhâ, 257, I/556.

⁵⁰ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 440-441.

gerçekleşir. Bunu, التنزلات الالهية الي عقول البشر yani Allah'ın kelamının, muhatapların seviyesine uygunluğu şeklinde değerlendirmek daha doğru olacaktır.

7- Tefâdul ile ilgili vârid olan hadislerin zâhirleri, ayetler arasında bir üstünlüğün olabileceğini göstermektedir. Zira birçok hadiste, bazı sûrelerin isimleri verilmek suretiyle faziletlerinden bahsedilmiştir. Bunun bir diğer ispatı ise, hemen her hadis musannifinin "Fedâilu'l-Kur'an" adında bir bölüm açmaları ve burada birçok sûre ve ayetlerin faziletinden bahseden rivayetleri ele almış olmalarıdır. Fedâilu'l-Kur'an konusunda öne çıkan isimlerin başında yer alan Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellam "Zehraveyni (Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini) okuyunuz. Zira bu iki sûre kıyamette kendilerini dünyada okuyanlara bir bulut şeklinde gelirler ve onları savunurlar," hadisini aktardığı yerde, bu iki sûrenin bir bulut şeklinde gelmesini "Yani, bu iki sûrenin sevapları gelir," demekle bazı sûrelerin daha faziletli olduğuna işaret etmiştir.⁵¹

8- Sûreler arasında derece ve fazilet farklılığının olabileceğini savunanların dayandıkları en temel delil Bakara sûresi'nde geçen "*Biz bir âyeti nesheder veya unutturursak, ondan daha hayırlısını yahut mislini getiririz...*"⁵² ayetidir. Bu görüşü savunanlara göre Allah, bu ayette bazı ayetlerin diğerlerinden daha hayırlı olabileceğini ifade etmiştir.⁵³

Delil olarak zikredilen ikinci ayet: "*O kullarım ki, onlar sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Gerçek akıl sahipleri de onlardır.*"⁵⁴ Bu ayette de "sözün en güzeli" ifadesi sûre ve ayetler arasında bir tefâdul olgusunu çağrıştırmaktadır.

Üçüncü ayet: "*Siz farkında değilken ansızın size azap gelip çatmadan önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun.*"⁵⁵ Son iki ayette geçen "ahsen" ifadesi, Kur'an'daki bazı ayetlerin "ahsen", bazılarının da "hasen" olabileceğine işaret etmektedir. Aynı durum Tevrât için de söz konusudur. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz "*Musa için Tevrat levhalarında her şeye dair bir öğüt ve her şeyin bir açıklamasını yazdık ve ona şöyle dedik: Şimdi onları kuvvetle tut, kavmine de emret. Onları en güzeliyle alsınlar...*"⁵⁶ ayetinde "ahsen" ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla Tevrât ayetlerinde de "hasen" ve "ahsen" sınıflandırması mevcuttur. Tefâdulü kabul edenlere göre aynı durum, vahyin son halkası olan Kur'an için de söz konusu olmalıdır.

Belirtmeliyiz ki, mezkûr ayetlerde geçen "ahsen" ifadesi bazı müfessirler tarafından farklı şekillerde de anlaşılmıştır. Mesela el-Beğâvî'nin aktardığına göre ayetteki "ahsen"

⁵¹ Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam el-Herevi, *Kitabu Fadâili'l-Kur'an ve Me'alimuhu ve Âdâbuh*, thk. Mervan el-Atiyye, Muhsin Harabe ve Vefa Takiyuddin, Daru İbn Kesîr, Beyrut 1999, s. 292.

⁵² Bakara, 2/106.

⁵³ İsmail Aydın, "Kur'an'da Efdaliyyet Meselesi" Marifet Dergisi, yıl:11, sayı: 3 (kış), 2011, s. 53.

⁵⁴ Zümer, 39/18.

⁵⁵ Zümer, 39/55.

⁵⁶ A'raf, 7/145.

ifadesi, "Allah'ın emrettikleri"⁵⁷ ve Beydâvî'ye göre "Allah'ın emirleri, azimetler ve nâsîh ayetler,"⁵⁸ şeklinde yorumlanmıştır.

9- Sûre ve ayetler arasında tefâdulü kabul edenlerin delil olarak ileri sürdükleri bazı rivayetleri de buraya almakta fayda görüyoruz⁵⁹: Said b. el-Mualla dedi ki: "Ben mescidde namaz kılıyorken Rasulullah beni çağırdı. Namazda olduğum için ona cevap veremedim. Namazdan sonra: "Ey Allah'ın Rasulu, namaz kılıyordum bu nedenle size cevap veremedim," dedim. Hz. Peygamber: "Allah "*Allah ve Rasulu size hayat verecek olan şeye çağırdığında icabette bulunun*"⁶⁰ buyurmadı mı?" Sonra bana: "Mescidden çıkmadan önce Kur'an'daki sûrelerin en yücesini (اعظم السور) sana öğreteceğim. Kur'andaki en yüce sûre, seb'u'l-mesani⁶¹ olan Fâtiha sûresidir,"⁶² dedi. Tefâdulü savunanlara göre hadiste geçen "sûrelerin en yücesi" ifadesi, bir tafdüli ifade etmektedir. Ebubekir İbnu'l-Arabî (ö.543/1148) de bu hadisten dolayı tefâdulü kabul ettiğini söylemektedir.⁶³ Ubey b. Ka'b'dan rivayet edilen başka bir rivayet de şöyledir: Rasulullah: "Ey Ebu'l-Munzir, senin ezberinde olan Allah'ın kitabındaki en büyük ayet hangisidir, bilir misin?" dedi. Ubey, "Allah ve Rasulu daha iyi bilir" deyince, Hz. Peygamber, "Âyetü'l-Kürsî'dir," buyurdu.⁶⁴ Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette ise, Hz. Peygamber'in Fâtiha sûresi hakkında "Nefsim elinde olan Allaha yemin ederim ki, Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan'da bu sûrenin bir benzeri nâzil olmamıştır," dediği nakledilmiştir.⁶⁵ Başka bir hadis de şöyledir: "Bana daha önce misli görülmeyen bazı ayetler nâzil oldu. Bunlar, Muavvizeteyndir."⁶⁶

10- Allah, bazı peygamberleriyle melek aracılığıyla, bazıları ile de vasıtasız görüşmüştür. Allah, Hz. Mûsa'ya hitaben "*Ey Musa! Ben risâletimle ve sana olan hitabımla seni insanlar arasından seçtim,*"⁶⁷ buyurmuştur. Bu durum tefâdulü kabul edenler tarafından vasıtasız vahyin, melek aracılığı ile gelen vahiyden daha faziletli olduğunun bir delili olarak kabul edilmiştir. Onlara göre Allah, gönderdiği peygamberlere farklı şekillerde vahiyetmiş ve her birisini de kelâm olarak zikretmiştir. Şûra sûresinde

⁵⁷ el-Hüseyn b. Mesud el-Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, thk. Komisyon, Daru Tîbe, Riyad 1412, VII/128.

⁵⁸ Nâsiruddin eş-Şîrâzî el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl Ve Esrâru't-Te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut 1418, V/46.

⁵⁹ Suyûtî, a.g.e., s. 156; el-Müstağfirî, a.g.e., s. 27.

⁶⁰ Enfâl, 8/24.

⁶¹ Seb'u'l-Mesani, Kur'an'dan sûrekli tekrar edilerek okunan yedi ayet manasındandır. Bunun farz veya nafîle her rekatta tekrar edilerek okunması hasebiyle Fâtiha sûresi olduğu ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu lafız: "*Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti (Fâtihayı) ve yüce Kur'ân'ı verdik,*" şeklinde geçmektedir. Bkz. Hicr 15/87. Kur'an'da geçen "seb'u'l-mesânî" ifadesinin Fâtiha sûresine delalet ettiğine delil olarak burada zikredilen hadis gösterilmiştir. Zümer sûresindeki başka bir ayette ise, "Mesânî" kelimesi geçmiş, yedi sayısı zikredilmemiştir. Ayet şöyledir: "*Allah, sözün en güzelini; âyetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir...*" Zümer 39/23. Bkz. Munire Muhammed Nasır ed-Devsî, *Esmâu Süveri'l-Kur'an ve Fedâiluha*, Daru İbn el Cevziyye, Riyad 1429, s. 104.

⁶² Buhari, 68 Kitabu't-Tefsîr 1, V/146.

⁶³ Ebubekir Muhammed b. Abdillâh İbnu'l-Arabî el-Malikî, *Âridatu'l-Ahvezî Bi Şerhi Sahîhi't-Tirmizî*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2011, XI/4-6.

⁶⁴ Müslim, Salatu'l-Musafirîn ve Kasruhâ, 257, I/556.

⁶⁵ Mâlik, 3 Kitâbu's-Salâ 48, I/134; Darimî, 23 Fedâilu'l-Kur'an 12, II/718; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/114; Tirmizî, 42 Fedâilu'l-Kur'an 1, V/155.

⁶⁶ Müslim, Salatu'l-Musafirîn ve Kasruhâ, 264, I/558; Tirmizî, 42 Fedâilu'l-Kur'an 12, V/170; Darimî, 23 Fedâilu'l-Kur'an 25, II/729.

⁶⁷ A'raf, 7/144.

geçen ayet bunun delili olarak kabul edilmiştir: "*Allah bir insanla ancak vahy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O Yücedir, Hakimdir.*"⁶⁸ Görüldüğü gibi Allah, gönderdiği vahiyde böyle bir derecelendirmeyi kendisi yapmaktadır. Bu da Allah'ın bazı kelimelerinden diğerlerinden üstün olabileceğinin kanıtıdır.⁶⁹ Kanaatimizce, burada yüce Allah, Hz. Musa'yı elçi seçmek suretiyle üstün kılmıştır ki bu durum, bütün peygamberler için de geçerlidir, zira hepsini Allah belirlemiştir. Bu yönüyle her bir peygamber, Allah'ın iradesi ile ve özel olarak seçilmişlerdir. Kaldı ki, Hz. Peygamber de vahyi bazen meleğin insan suretine bürünerek gelmesi ile bazen çingirak sesine benzer bir şekilde bazen de doğrudan meleğin gelmesi ile almıştır.⁷⁰

11- Tefâdulü savunanlara göre Allah, Fâtiha sûresinin namazlarda okunmasını dilemesi gibi bazı sûrelerin kıraat edilmesini istemiş ve böylelikle onları diğer sûrelerden ayırtetmiştir. Böyle bir meziyet olmamış olsaydı şâri' bu sûrelerle ilgili bir tahsis yapmazdı.⁷¹ Belirtmek gerekir ki, Fâtiha sûresinin namazda okunması ayetle değil, sünnetle sâbittir. Binâenaleyh, söz konusu görüşü savunanların sünnet ile sâbit olan bir durumu vahiy olarak sunmaları ve bunu Allah'ın emri gibi takdim etmeleri kanaatimizce isabetli değildir.

Kur'an'ın faziletinden istifade edebilmek için hâlis bir itikada sahip olunması, vârid olan sahîh haberlerin kabul edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Nitekim kitabının yirmi yedinci bâbını Havassu'l-Kur'an'a ayırmış olan Zerkeşî, İmam Şafîî, Süfyan es-Sevrî, İbn Kuteybe, Sa'lebî ve İbnu'l-Cevzî gibi alimlerin ayetlerle istişfâda bulduklarını zikrettikten sonra şunları kaydetmiştir: "Kur'an'ın faziletinden istifade etmek, kalbini Allah'a müteveccih kılan, niyeti hâlis olan, akli ile kitap üzerinde tedebbür eden ve onunla amel edenler için söz konusu olacaktır. Kişi böyle davranırsa hakikatler onu çepeçevre kuşatacaktır."⁷²

Suyûtî'nin *el-İtkân fî Ulûm'l-Kur'an* isimli eserindeki tartışmaları buraya almakta fayda görüyoruz. Evvela Suyûtî, Kur'an'ın kendisiyle ilgili rivayetler ve bazı sûrelerin fazileti ile ilgili rivayetler şeklinde konuyu iki kısımda incelemekte ve ilk kısım ile ilgili herhangi bir tartışmaya girmemektedir. O, kendi görüşünü şu sözlerle ifade etmektedir: "Fâtiha sûresinin en yüce sûre olması, başka hadislerde vârid olduğu üzere Bakara'nın sûrelerinin en büyüklerinden olmasına münafî değildir. Zira Bakara sûresi, diğer sûrelerden

⁶⁸ Şûra, 42/51.

⁶⁹ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s.392.

⁷⁰ Buhârî, I Kitâbu Bedi'l-Vahy 1, I/7.

⁷¹ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s.393. (Fâtiha sûresinin namazlarda okunması ile ilgili Hanefiler farklı tutum sergilemişlerdir. Hanefilere göre namazda kıraat farz, fakat Fâtiha sûresinin okunması farz değildir. Muzemmil sûresindeki "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun" (فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ) ayetinde Allah, herhangi bir sûreyi tayin etmemiştir. Dolayısıyla ister Fâtiha sûresi, ister Kur'an'dan başka ayet okunmuş olsun, namazda kıraat şartı yerine gelmiş olacaktır. Bkz. İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, XIV/171; el-Merğînânî, *el-Hidâye*, Daru'l-Erkâm, Beyrut tsz., I/66).

⁷² Zerkeşî, a.g.e., I/436.

çok daha fazla ahkam ve geçmiş ümmetlerin haberleri ile doludur. Bundan dolayı bu sûreye "Fustâtu'l-Kur'an" (Kur'an'ın evi) adı verilmiştir."⁷³

Kitabına Fedâilu'l-Kur'an ile ilgili sadece sahîh hadisleri aldığını ifade eden Faruk Hamâde, konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Kur'an'ın bir kısmı diğer kısmından üstün olabilir mi? Bazı alimler Kur'an'ın bütününün Kelamullah olduğunu, bir kısmının diğerine üstün tutulamayacağını ifade etmişlerdir. Bu görüşü kabul edenlerin kalkış noktası, böyle bir efdaliyetin kabulü durumunda, diğer ayetlerin noksanlığına kapı aralanabileceği endişesidir. Hamâde, "Nebevî nasslar, seleften rivayet edilen âsar, ahkam-ı şeriat ve aklî bürhanların Kelamullah'ta tafdil olabileceğini ortaya koyduğunu, Hz. Peygamber'in ümmetine, bazı sûre ve ayetleri, Kur'an'da geriye kalan bölümlerin ihmal edilmemesi koşulu ile tavsiye ettiğini, bunun söz konusu sûre ve ayetlerin muhtevalarının gereği olduğunu" ifade etmiştir.⁷⁴

2. Tefâdulün Keyfiyeti ile İlgili Yaklaşımlar

Bu başlık altında değerlendireceğimiz konu, Kur'an'daki sûre ve ayetler arasında tefâdulün olabileceğini kabul edenlerin, bunu nasıl yorumladıkları hususu olacaktır. Buna göre Kur'an'daki bazı bölümler, diğerlerine nisbetle daha faziletli ise bu, ilgili pasajların hangi özelliğinden kaynaklanmıştır? sorusu üzerinde durulacaktır. Tefâdulün keyfiyeti ile ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

1- Bazı sûre ve ayetlerin diğerlerinden üstün olması, bu sûre ve ayetlerin okunduğunda nefiste meydana getirdiği infial, haşyet, tedebbür ve ecrin fazla olmasıyla alakalıdır.⁷⁵ Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus şudur: Sadece formel veya literal olan okumadan ziyade okunan pasajların okuyanda bıraktığı etki, duygusal değişim, derûnî tefekkür gibi manaya taalluk eden hissiyatın husule gelmesi esastır. Yani salt bir okumadan öte, okunan metnin muhtevası ön plandadır.

Bu konuda uzun bir mütalaada bulunan İbn Teymiyye şunları söylemektedir: "Yiyecek, içecek, mesken ve para gibi malların nasıl muhtelif cinsleri varsa, sevabın cinsleri de muhtelifdir. Bir kişinin bin dinara muadil bir mala sahip olması, diğer eşyaya ihtiyaç duymayacağı manasına gelmez. Bilakis, yanında yiyeceği varsa, bu kişinin aynı zamanda elbise ve meskene de ihtiyacı olacaktır. Fâtiha, insanların ihtiyaç duyduğu dua ve övgüyü içermektedir. Bu noktada ecri fazla olsa da İhlâs sûresi, Fâtiha'nın yerini tutamaz. Bundan dolayı bir kimse Fâtiha'sız bir namaz kılsa namazı sahîh olmaz. Hatta Kur'an'ın bütününü de namazda okur, ama Fâtiha sûresini okumazsa yine namazı sahîh olmaz. Aynı şekilde büyük miktarda tasaddukta bulunup Allah yolunda cihad eden bir kimse o günün namazlarını kılmazsa, tasadduk etmesi ve cihad etmiş olması, namazının yerine geçmiş

⁷³ Suyûtî, a.g.e., s. 158.

⁷⁴ Faruk Hamade, *es-Sahîh fî Fedâili'l-Kur'an ve Süverihi ve Âyatih*, Daru'l-Kalem, Dimaşk 2008, s. 11-12; Ebû Hâmîd el-Gazzalî, *Cevâhiru'l-Kur'an*, thk. Muhammed Raşid Rıza el-Kabbanî, Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut 1990, s. 62; Ayrıca bkz. İbn Kesîr, a.g.e., I/161.

⁷⁵ Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 411.

olamaz. Bu nedenle mefdûl bazı zaman ve mekanlarda, fâdilden üstün olabilir. Nitekim namaz, kıraatten; kıraat, zikrden; zikir ise duadan üstündür."⁷⁶

Diğer taraftan bu görüşü savunanlara göre sûre ve ayetler arasındaki fazilet meselesi, Kur'andaki lafızların bizatihi kendisiyle alakalı değildir. Çünkü Kur'an'ın bölümlerinde tefâdul olmaz. Bu üstünlük, kıraat edildiğinde meydana gelecek olan sevap ve ecir ile ilgilidir. Bu görüş, sûreler arasında efdaliyet olduğunu kabul edenler ile böyle bir durumu kabul etmeyenler arasındaki uzlaşma noktası olarak kabul edilebilir. Nitekim bu görüşe göre Kur'an mahlûk olmadığından vahyin parçaları arasında derece farklılığı olmayacak, lâkin okunması neticesinde meydana gelen ecr ise mahlûk olacaktır. Burada bir tefavütten bahsetmek mümkündür. Zira bu görüşe göre efdaliyet, Kur'an'ın lafızları ile ilgili değil, bu lafızların tilaveti ile hâsıl olan sevaba mutealliktir.⁷⁷ Nevevî'nin de katıldığı bu yaklaşıma göre Allah, meşietini gereği, eşit olan iki fiilden birini diğerinden daha üstün kılabilir.⁷⁸

2- Efdaliyet, lafzın bizatihi kendisi ve tazammun ettiği mana ve medlûlu ile alakalıdır. Buradaki taksim, konu merkezli bir taksimdir. Kur'an, tevhîd, nübüvvet, ahiret, adalet, ibadet, beşerî münasebetler, muamelât ve ahkâm gibi hayatın farklı alanlarıyla ilgili olan birçok konuyu hâvidir. Bu konuların bir kısmı, diğerlerinden daha üstün olabilir. Bu yaklaşımı benimseyenlere göre fazileti hadislerde bildirilen sûre ve ayetler, kıssalar, mudayene, büyü, nikah ve talak ahkâmını açıklayan ayetlerle bir tutulmamalıdır. Zira ahkâm ayetleri, hükmün ikâmesi ile alakalı sadece bilgi verirken; vahdaniyyet ve Allah'ın zat ve sıfatları ile ilgili konular, okuyanda doğrudan infial hissini uyandırmaktadır. Tafdîl de zaten lafızlardaki kişiyi etkisi altına alan manaların varlığıyla doğrudan orantılıdır. Yoksa buradaki tafdîl Allah'ın kelam sıfatı açısından değildir.⁷⁹

İbn Teymiyye bu konuda şunları ifade etmiştir: "Tefadulu'l-Kur'an, mütekellime nisbeti itibarı ile değil, kelamın manası ve bu mananın içerisine dercedildiği lafızlar itibarı iledir. İlahi kelamın iki yönü vardır. Biri, mütekellim bih; diğeri mütekellim fihtir. İlahi vahy açısından Mesed sûresi ile İhlâs sûresi arasında bir fark yoktur. Fakat İhlâs suresinde Allah nefisinden ve sıfatlarından bahsetmekte iken, Mesed sûresinde ise, bazı mahlûkatından bahsetmektedir. İki kelam arasındaki fark burada ortaya çıkmaktadır."⁸⁰

Bu görüşü savunanlar, İhlâs sûresinin Kur'an'ın üçte birine denk olduğunu belirten hadis ile Müslim'de yer alan "Allah, Kur'an'ı üç bölüme ayırdı"⁸¹ hadisini dikkate alarak Kur'anda anlatılan konuların temel olarak üç kısımdan oluştuğunu belirtmişler ancak bu üç konunun hangileri olduğunda bir ittifak sağlayamamışlardır. Elmalılı Hamdi Yazır konuyla ilgili şunları aktarmaktadır: "Bazısı İhlâs sûresi, sevabı itibarı ile değil; anlamı itibarı ile

⁷⁶ İbn Teymiyye, a.g.e., s. 131-132 (İbn Teymiyye, burada İhlâs sûresinin faziletine dair yaklaşık iki yüz sayfa ayırmıştır).

⁷⁷ el-Müstağfirî, a.g.e., s.28; Abdusselam b. Salih, a.g.e., s. 406.

⁷⁸ Nevevî, a.g.e., s. 94.

⁷⁹ el-Müstağfirî, a.g.e., thk. Ahmed b. Faris es-Selûm (tahkikte), s.28; Zerkeşî, a.g.e., I/439; Suyûtî, a.g.e., s. 157.

⁸⁰ İbn Teymiyye, a.g.e., s. 129; Abdusselam b. Salih, a.g.e., s.418.

⁸¹ Müslim, Salatu'l-Musafirîn ve Kasruhâ, 260, I/556.

Kur'an'ın üçte birine denktir, demişlerdir. Bu üç konu, kimilerine göre tevhîd, teşrîf ve hukuk; kimilerine göre akaid, ahkam ve kısas iken, kimilerine göre Allah'a, Peygamberlerine ve ahirete imandır....Şihab el-Hafacî (ö.1069/1659), bu konuya temas ederek şöyle demiştir: Allah kelamının manasını tefekkür edenler için olan sevap başka, anlamayarak okuyanlar için meydana gelen sevap başkadır. Hadislerde anlatılmak istenen, her kim sûre ve ayetlerdeki mesajların ince manalarını anlayarak okur ve bunları tatbik etmeye çalışırsa, Kur'an'ın üçte birini okumaya denk bir amel işlemiştir, demektir."⁸²

İbn Hibban'ın *Sahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnâvud, "Sana Kur'an'ın en faziletlisini haber vereyim mi?" hadisini tahkik ederken, selef ve haleften bazı alimlerin, Kur'an içerisinde bir üstünlüğün olabileceğini, hadis metinlerinin buna delalet ettiğini belirtmekte, bu görüşte olanların, Fâtîha sûresinin benzerinin diğer üç semavî kitapta olmaması ve İhlâs sûresinin, Kur'an'ın üçte birine denk olmasını bildiren hadisleri delil olarak getirdiklerini aktarmaktadır. Bakara sûresindeki ilgili ayette geçen "ne'ti bihayrin minha" ifadesinin, bazı ayetlerin birbirlerine denk, bazılarının da birbirinden üstün olabileceğine işaret ettiğini belirten el-Arnâvud, Kur'an'ın bütünü Kelamullah olmasına rağmen, bazı ayetlerde Allahın, kendi zatından; bazılarında mahlukatından; bazılarında emir ve nehyden; bazılarında imanı emretmekten; bazılarında şirki nehyetmekten; bazılarında borcun yazılmasından; bazılarında ise ribayı yasakladığından bahsettiğini bildirmektedir.⁸³

3- Kimi alimlerin kabul ettiği bir diğer görüşe göre Allah keremiyle, meşakkati fazla olmayan ibadetlere, yine o cinsten kat kat zahmetli olanların sevabından daha fazla sevap verebilir. Dolayısıyla İhlâs sûresini okuyana Kur'an'ın üçte birini okumuş kadar sevap verilmesi Allah'ın fazlından uzak değildir. Hikmetini, ilm-i ilahiye havale etmek gerekir.⁸⁴

Sûre ve ayetler arasında tefâdulün varlığını kabul edenler, konu ile ilgili rivayetleri ve ilgili ayetlerin muhtevasını dikkate alarak şöyle bir tasnif yapmışlardır⁸⁵:

a- İman, tevhîd ve nübüvvet konusunu içeren sûreler, bu konuları içermeyen (Firavun, Ebu Leheb'den bahseden ayetler) sûrelerden daha faziletlidir

b- Vücûb ve tahrîme delalet eden ayetler, nedb ve kerahiyete delalet eden ayetlerden daha faziletlidir.

c- Abdullah b. Mesud ve Abdullah b. Ömer'e göre recâ ve ümidi (ercâ) en fazla ifade eden ayet "*De ki: Ey kendilerine yazık eden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok*

⁸² Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ yay., Ankara 1995, IX/313-314; Aytımırza Satıbaldiev, *Kur'an Ayetleri Arasında Üstünlük*, AÜSBE (Tefsir-yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2007, s. 89.

⁸³ Alauddin Ali b. Belban el-Farisî, *Sahîhu İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Muessesu'r-Risale, Beyrut 1993, III/52.

⁸⁴ Elmalılı, a.g.e., s. 314.

⁸⁵ Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'anî, *el-Musannef*, thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslamî, Pakistan 1983, III/371; Zerkeşi, a.g.e., I/446; Abdusselam b. Salih, a.g.e., s.447.

merhamet edendir."⁸⁶ ayetidir. İbn Mesud'a göre Kur'an'da adaletten bahseden en önemli ayet (a'dal): "*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarına yardım etmeyi emreder...*"⁸⁷ ayetidir. Yine İbn Mesud'a göre en fazla tevekkülü konu (ekseru tefvîden) alan ayet: "*...Kim Allah'a tevekkül ederse O, kendisine yeter...*"⁸⁸ ayetidir. Ebu Hanîfe'ye göre en korkutucu ayet (ehvaf): "*Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının.*"⁸⁹ ayetidir.

d- el-Mustağfirî'nin *Fed'ailu'l-Kur'an* isimli eserini tahkik eden Faris es-Selûm, sûrelerin fazileti konusunu muhteva açısından şu sözlerle değerlendirmektedir: "Asl, fer' ve tabi'lerinden ne kadar önemli ise, kıssalar ile emir ve nehy bildiren ayetlerin durumu da böyledir. Örneğin İhlâs sûresinin muhtevası, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin özeti gibidir. Bu açıdan kıssalar ile aynı konumda değildir. Emirler arasında da tefavüt vardır. Emir içerikli olan bazı ayetler hüsn ve ahsenin birlikte olabileceğini ortaya koymaktadır. Mesela "*Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır,*"⁹⁰ ayetinde geçen "fe'âkibu" bir emirdir. Ancak cevaz kabilindedir. İntikam almak hüsn, fakat sabredilmesi, affedilmesi ise ahsendir. Zamanın keyfiyeti aynı olmasına rağmen, bazı günler nasıl bazı günlerden üstün ise (Ramazan günleri ile diğer günler gibi) veya mekânsal birlik aynı olmasına rağmen harem bölgesi, nasıl hill bölgesinden daha hayırlı ise, vahyin kaynağı itibarı ile aynı olmasına rağmen bazı ayet veya sûreler arasında da derecelendirme olabilir."⁹¹

e- Bir sûrenin veya ayetin diğer sûre veya ayetlerden üstün olması, okuyanın bu sûreyi bir an önce kıraat edip bununla daha fazla sevap ve ecre nail olması için olabilir. Mesela Âyetü'l-Kürsî, İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okuyan kişi, bununla korktuğundan emin olma, istişfâ ve Allah'a sığınma gibi bir niyetle okuduğunda Allah'ın yüce sıfatlarından dolayı nefsinde bir teskin oluşur. Fakat ahkâm ayetleri tilavet edildiğinde, sadece bu kıraatle hüküm ikame edilemez, ancak okuyan kişi bu hükümlerle ilgili bir bilgi sahibi olmuş olur.⁹²

Buraya kadar özetlemek gerekirse, tefâdulü'l-Kur'anın keyfiyeti ile ilgili dört farklı görüşten bahsedilebilir: 1-Tefâdul, lafzın okunması neticesinde hâsıl olan sevap ile alakalıdır. 2-Tefâdul, sûrelerin muhtevası, mana, medlûl ve muhberâtı ile alakalıdır. 3-Tefâdul, hem sûre veya ayetlerden meydana gelecek sevap, hem de içerdiği mana ile alakalıdır. 4-Sûre ve ayetler arasında mufâdalet, Allah'ın fazl ve keremidir, mahiyetini bilemeyiz.

3. Sonuç

1- Sûre ve ayetler arasında tefâdulü kabul edenler ve bunu reddedenler, farklı delillerle görüşlerini desteklemişlerdir. Bu görüş ayrılığı, aslında araları telif edilemeyecek

⁸⁶ Zümer, 39/53.

⁸⁷ Nahl, 16/ 90.

⁸⁸ Talak, 65/3.

⁸⁹ Âl-i İmrân, 3/131.

⁹⁰ Nahl, 16/126.

⁹¹ el-Mustağfirî, a.g.e., thk. Ahmed b. Faris es-Selum,(tahkikte), s. 29.

⁹² Kurtubî, *Tizkar*, s. 49; Suyûtî, a.g.e., s. 157.

kadar birbirinden uzak değildir. Bu nedenle, söz konusu bu iki yaklaşım arasındaki ihtilafın, tezât değil, tenevvu' ihtilafı kabilinden olduğunu ifade edebiliriz.

2- Tefâdulü kabul edenler de bunu reddedenler de söz konusu sahîh hadisleri kabul etmektedirler. İhtilaf edilen nokta, bu hadislerin anlaşılması ve yorumlanması noktasındadır.

3- Tefâdul nazariyesini kabul etmeyenlerin savunusu biçimi, dikkate değerdir. Zira savunularının temelinde, vahyin bir bütün olduğu ve parçalara ayrılamayacağı gibi masum ve Allah'ı nakîsadan beri kılma düşüncesi yatmaktadır.

4- Faziletleri ile ilgili sahîh bir hadis olmayan Kur'an'ın diğer sûre ve ayetlerinin tilavet edilmemesi veya bunlarla amel edilmemesi gibi bir düşüncenin doğru olmadığı ise ortadadır. Kur'an-ı Kerim, hayatın bütünü kapsayıcı olduğundan, bütünün okunmasına ve anlaşılmasına gayret etmek gerekmektedir. Aile, muamelat, ahkâm, savaş ve barış hukuku, nefsin terbiyesi ve ahlak ile ilgili olan ayetler, hayattaki uygulanabilirlik ve ihtiyaç itibarı ile diğerlerinden daha az bir ehemmiyete sahip değildir. Çünkü Kur'an bir bütün olarak insanlığa inmiştir. Sadece fazileti hakkında hadislerin vârid olduğu sûre ve ayetleri parçasal okuma, gerek anlama ve yorumlamada, gerekse bunlarla amel etmede, geriye kalan sûre ve ayetleri ihmale sebebiyet vermemelidir.

5- Hz. Peygamber'den rivayet edilen sûre ve ayetlerin faziletine dair rivayetleri, kelimayı ilahîde bir tecezzî şeklinde anlamaktan ziyade, konu ile ilgili sahîh rivayetlerin işaret ettiği sûre ve ayetlerin muhtevasını dikkate alarak bir değerlendirmede bulunmak daha doğru olacaktır. Tefâdul ile ilgili rivayetlerin karakteri daha çok tevhîd, nübüvvet, haşir ve tefekkür konuları ile ilgilidir. Sahîh hadislerde vârid olan bazı sûre ve ayetler üzerinde daha fazla düşünme, Allah'ın varlığı ve birliğine dair derinlikli tefekkür etme, sadece bu sûre ve ayetleri lafzen tekrar ederek okumaktan daha isabetli bir yöntemdir.

KAYNAKÇA

- ALİ İSA İbrahim Ali Seyyid, *Fedâilu Süveri'l-Kur'an'l-Kerim*, Daru's-Selam, Kahire 2001.
- ARDOĞAN Recep, "Mu'tezile'nin Halku'l-Kur'an Fikrinin Eş'ariyye-Maturidiyye Kelamına Nüfuzu: Kelâm-ı Nefsî Kavramlaştırması" Usûl: İslam Araştırmaları, sayı:15, İstanbul 2011.
- AYDIN İsmail, "Kur'an'da Efdaliyyet Meselesi" Marife Dergisi, yıl:11, sayı: 3 (kış), 2011.
- BAĞCI H. Musa, *Hadis Tarihi İlk Üç Asır*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009.
- el-BEĞAVÎ el-Hüseyn b. Mesud, *Meâlimu't-Tenzîl*, thk. Komisyon, Daru Tîbe, Riyad 1412.
- el-BEYDÂVÎ Nâsiruddin eş-Şîrâzî, *Envâru't-Tenzîl Ve Esrâru't-Te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut 1418.
- el-CARULLAH Abdusselâm b. Salih b. Süleyman, *Fedâilu'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru't-Tedemmuriyye, Riyad 2008.
- el-CÜRCÂNÎ Abdulkahir, *Delâilu'l-İ'câz*, thk. Mahmut Muhammet Şakir, Mektebetu'l-Hancî, Kahire 1984.
- ed-DEVSÎ Munire Muhammed Nasır, *Esmâu Süveri'l-Kur'an ve Fedâiluhâ*, Daru İbn el Cevziyye, Riyad 1429.
- ed-DÎNEVERÎ İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut tsz.
- el-FARİSÎ Alauddin Ali b. Belban, *Sahîhu İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muessesu'r-Risale, Beyrut 1993.
- el-GAZZALÎ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *Cevâhiru'l-Kur'an*, thk. Muhammed Raşid Rıza el-Kabbanî, Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut 1990.
- HAMADE Faruk, *es-Sahîh fî Fedâili'l-Kur'an ve Süverihi ve Âyatih*, Daru'l-Kalem, Dimaşk 2008.
- el-HEREVÎ Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam, *Kitabu Fadâili'l-Kur'an ve Me'alimuhu ve Âdâbuh*, thk. Mervan el-Atiyye, Muhsin Harabe ve Vefa Takiyuddin, Daru İbn Kesîr, Beyrut 1999.
- İŞİK Kemal, *Mu'tezile'nin Doğuşu Ve Kelamî Görüşleri*, AÜİF Yay., Ankara 1967
- İBN KESÎR, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, thk Komisyon, Muessesetu Kurtuba, Kahire 2000.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemalu'd-Din Muhammed, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut 1997.
- İBN TEYMİYYE Takiyuddin Ahmed b. Abdilhalim, *Mecmu' Fetâvâ*, Düz. Fehd b. Nasır b. İbrahim, Daru'l-Vatan, Riyad 1413.

(JOSR) Nisan-2016 Cilt:8 Sayı:1 (15) (s. 197-216) (JOSR) April-2016 Volume:8 Issue: 1 (15)

İBNU'L-ARABÎ Ebubekir Muhammed b. Abdillâh el-Malikî, *Âridatu'l-Ahvezî Bi Şerhi Sahîhi't-Tirmizî*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2011.

el-KURTUBÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferac el-Endelusî, *et-Tizkâr Fî Efdali'l-Ezkâr*, Mektebetu Dâri'l-Beyân, Beyrut 1987.

el-MERĞİNÂNÎ Bürhanüddin, *el-Hidâye Fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, thk. Talal Yusuf, Daru'l-Erkâm, Beyrut tsz.

el-MÜSTAĞFİRÎ Ebu'l-Abbas Ca'fer b. Muhammed, *Fedâilu'l-Kur'an*, thk. Ahmed b. Faris es-Selûm, Daru İbn Hazm, Beyrut 2006.

en-NEVEVÎ, Ebu Zekerîya Yahya b. Şeref, *Sahîhu Muslim Bişerhi'n-Nevevî*, Daru'l-Kitabî'l-İlmiyye, Beyrut 2006.

er-RÂZÎ Muhammed b. Ebîbekir b. Abdilkadir, *Muhtâru's-Sihâh*, thk. Mahmud Hâtır, Mektebetu Lübnan, Beyrut 1995.

es-SAN'ANÎ Abdurrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslamî, Pakistan 1983.

SATIBALDİEV Aytımırza, *Kur'an Ayetleri Arasında Üstünlük*, AÜSBE (Tefsir-yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2007.

es-SERAHSÎ Muhammed b. Ahmed, *Usûlu's-Serahsî*, thk. Ebulvefa el-Efğânî, Daru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

es-SUYÛTÎ, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, thk. Fevvaz Ahmed, Daru'l-Kitabî'l-Arabî, Beyrut 2012.

et-TABERÎ Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili Âyi'l-Kuran*, thk. Ahmed Muhammed Şakir ve Mahmud Muhammed Şakir, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire 2000.

YAZIR Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ yay., Ankara 1995.

ez-ZERKEŞÎ Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân Fî Ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebul Fadl İbrahim, Mektebetu Daru't-Turas, Kahire 1984.